

מחקרים

עבודות המוסד לחקר הבניה והתכניקה

Researches, Findings of the Building
and Technical Research Institute

כפר אונו

מקורות החומר והאינפורמציה.

חברת "רסקו" (שטרומ), חברת "ניר" (קולובסקי והמבורג), המרכז החקלאי של הסתדרות העובדים (מסחרי), ועד השכונה (ד"ר לוי, ד"ר לוינשטיין ואחרים), הארכיולים א. שרון וא. פולצ'ק, המהנדסים ש. בלאס, המרדינגר וא. אוקראיניץ.

המפקד גערך ע"י א. ברזקוס כחדשים ינואר-מרץ 1943 וכל הנתונים הנזכרים בטכסט מתייחסים למצב במרץ 1943, אם לא צוין במיוחד שהם מתייחסים לתקופה יותר מאוחרת.

תולדות השכונה ותנאי המקום

השם "כפר אונו" ניתן לשכונה על שם ישוב קדום ידוע הנזכר בספרות העתיקה. המקום ההיסטורי הוא אמנם לא מקום השכונה עצמה אלא מקום הכפר הערבי כפר ענה, הנמצא במרחק של 4 ק"מ דרומה ממרכז השכונה.

קרקע השכונה נרכשה בשנת 1937 על ידי הקרן הקיימת לשם מתן מכסת אדמה נוספת לכפר אז"ר השוכן בקרבת מקום. המחיר ששולם עבור דונם קרקע היה 50 לא"י. אולם בתקופה יותר מאוחרת הוחלט להפריש חלק מאדמה זו, בשטח של 118.101 דונם למטרות שכון. הקרקע נמסרה לשתי חברות שונות: 60.053 דונם לרשות חברת "ניר" בע"מ לשם הקמת שכונת פועלים ו-58.048 דונם הועמדו לרשות חברת "רסקו", לשם הקמת שכונה למעמד הבינוני.

תכנון השטח נעשה במשותף בשביל שתי החברות על ידי א. שרון בשנת 1939.

סלילת כביש האספלט המחבר את השכונה עם הכביש הקיים לתל-ליטויני-סקי וכן סדור מפעל המים נעשו ע"י המרכז החקלאי של הסתדרות העובדים. לאחר שחברת "רסקו" קבלה את הקרקע מקרן הקיימת השתתפה גם היא בהוצאות של העבודות הללו. בנית הבתים וכן עבודות פתוח פנימיות נעשו ע"י כל חברה וחברה לחוד.

אחרי הקמת השכונה הורכב ע"י המשתכנים ועד משותף בשביל שני חלקי השכונה. משום כך, למרות ההבדלים בפתוח ובבניה ולמרות אי אלו הבדלים בהרכב המשתכנים, מהוה כפר אונו כיום שכונה אחת מבחינה מוניציפאלית וחברתית.

ע"י חברת "ניר" נבנה חלק מהשכונה לפי המגמה והצורה של שאר שכונות הפועלים במושבות שהוקמו ע"י חברה זו. גם כאן היתה הכוונה לחזק את עמדות העובדים העברים בתוך פרדסים בבעלות יהודית בסביבה — ע"י סדור שכון זול בצרוף מגרש. היכול לשמש יסוד למשק עזר. בהתאם למגמה זו היו תנאי השכון זולים מאד בהשוואה לתנאי השכון הפרברי בסביבת תל-אביב. לאמיתו של דבר אף בזמן יסוד השכונה היו המשתכנים שמקור פרנסתם היא מעבודה שכירה בפרדסים מעטים מאד ורובם היו פועלים ממקצועות שונים בלתי

חקלאיים שהתגוררו קודם בבני-ברק, רמת-גן ואף בתל-אביב. חלק יותר קטן מהמשתכנים בא מקרב העולים החדשים מגרמניה שהגיעו ארצה סמוך לפני פרוץ המלחמה ונכנסו לשכון בכפר אונו באמצעות סדורי „העברה“.

37 בתים בודדים ובית אחד כפול נבנו במשך חורף שנת 1939-40 ע"י סולל-בונה ורוב המשתכנים נכנסו לבתיהם בחדשים ינואר-פברואר 1940. 3 בתים נוספים נבנו בתקופה יותר מאוחרת ו-3 מגרשים נשארו בלתי בנויים. 2 מהם בגלל העדר מועמדים לשכון בזמן יסוד השכונה.

מנמחה של חברת „רסקו“ היתה ליצור שכונה של המעמד הבינוני בשביל בעלי אמצעים ובעלי מקצוע צירוניים בהדגשה מיוחדת של יסוד הגננות והמשק החקלאי הוציר. בהתאם למגמה זו תוכנה גם תכנית פרצלציה מקורית בשביל החלק של „רסקו“, המתבססת על יחידת מגרש של 1 וחצי דונם, אחרי זמן קצר החליפה אמנם החברה את הפרצלציה המקורית בתכנית חדשה שבה רוב המגרשים הם בני דונם אחד ורק אחדים מהם בני שטח גדול יותר. הוצאות השכון ותנאי המימון שנקבעו ע"י חברת „רסקו“ היו יותר יקרים בהשוואה לאלו של חברת „גיר“. מספר המועמדים לשכון מטעם „רסקו“ לא היה גדול ביותר בתקופה שבין יסוד השכונה ועד שנת 1943, אם כי גם כאן קבלו כמה מהמשתכנים מגרש ובית בשכונה בצורת „העברה“ של אמצעים מגרמניה. תכניות הבתים הן לפי הספוסים של המשרד התכני של חברת „רסקו“, אם כי הוכנסו בהם שנויים מסויימים בהתאם לרשימות המשתכנים ועתים גם תוכנו מחדש ע"י ארדיכלים פרטיים. בסך הכל הוקמו על השטח של „רסקו“ 13 בתים שנבנו שלבים שלבים במשך השנים 1940-1942. מפני החוסר במועמדים נאלצה החברה לוותר על עקרון הרציפות בהקמת הבתים ולתת למשתכן זכות בחירה חפשית של המגרש, וכך יצא שגם 13 הבתים שנבנו הוקמו ב-3 קבוצות, המפוצלות על ידי מספר ניכר של מגרשים פנויים.

בסך הכל קיימים בתוך השכונה (מרץ 1943) 54 בתי מגורים ו-3 צריפים ארעיים או 57 יחידות משפחתיות.

פרט לשטח הרחבה בגודל של 26.5 דונם, הסמוך לשכונה הקיימת, נוצד מערב — נמצאים עוד שטחים נוספים ברשות הקרן הקיימת בשטח למעלה מ-200 דונם והם מיועדים בעתיד למפעלי שיכון. שטחים אלה נמצאים ממזרח ומצפון לשכונה הקיימת והם מפוצלים בין אדמות ערביות ובחלקם גם נמצאים בקנין „מושא“ עם בעלים ערבים.

הסביבה ותנאי המקום.

מרחק השכונה מתל-אביב (תחנת האוימניבוסים המרכזית) הוא 7.5 ק"מ בקו אוירי שהם 13 ק"מ לאורך הכבישים המחברים כיום את השכונה לעיר. מצד צפון גובלת השכונה עם גוש פרדסים גדול המשתרע מדרום לפתח תקוה ובני ברק. במרחק של קילומטר אחד דרומה-מערבה נמצאת שכונת תל-ליטווינסקי שנוסדה בשנת 1933 מתוך יזמה פרטית של בעלי קרקע שכוונתם היתה ליצור כאן עיר גנים גדולה על שטח של 1770 דונם. שנויים גדולים שחלו בתוך חלק גדול של תל ליטווינסקי בעקבות המלחמה גרמו כבר ועוד יגרמו בעתיד לסטיות גדולות מקו ההתפתחות שנקבע לפני המלחמה על בסיס תכניתו של הארדיכל ר. קאופמן. הגרעין הקיים של האוכלוסיה (כ-250 נפש) מורכב ברובו מנציגי המעמד הבינוני שמקור פרנסתם בתל-אביב.

אחד וחצי קילומטר מערבה מכפר אונו נמצא כפר אז"ר — מושב עוביים שנוסד על אדמת הקרן הקימת בשנת 1932. שטחו, הכולל קרוב ל-1000 דונם, מעובד באופן אינטנסיבי מאד. בשנת 1941 היו בכפר אז"ר 325 נפשות. מדרום לשכונה משתרעים אדמות בור ופלחה הנמצאים בתחומי שפוטם של הכפרים הערביים יהודיה, כפר ענה, וסאקיה.

המצב הטופוגראפי.

מבחינה טופוגראפית נמצא שטח השכונה בחלקו הדרומי של אזור גבעות רחב המשתרע מעמק הירקון עד שפלת אונו—לוד. דרומית לשכונה מתחילה ירידה די חזקה בכיוון לשפלה ומהמקומות הגבוהים של השכונה נפתח השקף חפשי רחב ויפה על השפלה עד לוד ורמלה והרי יהודה. מקומה הטופוגראפי הגבוה של השכונה משפיע לטובה גם על תנאי האקלים במקום. הנקודות הגבוהות ביותר נמצאות בשני קצותיו של שטח השכונה. הבדלי הגובה בתוך השכונה מגיעים ל-19.5 מטר. השפוע המכסימלי לאורך השטח מגיע ל-4.1% והשפוע המכסימלי בתוך מגרשים בודדים ל-6.4%.

סוג הקרקע.

חמרת-חול קלה מאד שאינה פוריה ביותר, ובכל זאת מצמחת את רוב הגדולים החקלאיים ומאפשרת שתילת עצים. האדמה קלה מאד ואינה דורשת מאמץ גופני גדול בזמן העבודה, ולכן היא מתאימה לגינות ומשקי עזר מעובדים בידי נשים או עובדים פנויים לעבודת גנות לאחר יום עבודה רגיל של 8 שעות ונסיעה ממושכת. חסרונה של אדמה מסוג זה — הוא הצורך בכמויות ניכרות של זבל אורגני וכן בדרגה גבוהה של חלחול המים. נצולה החקלאי של אדמה זו דורש כמויות גדולות של מים לפי הערך וקובע מראש את רגישותם של הגנות ומשקי העזר למחיר המים.

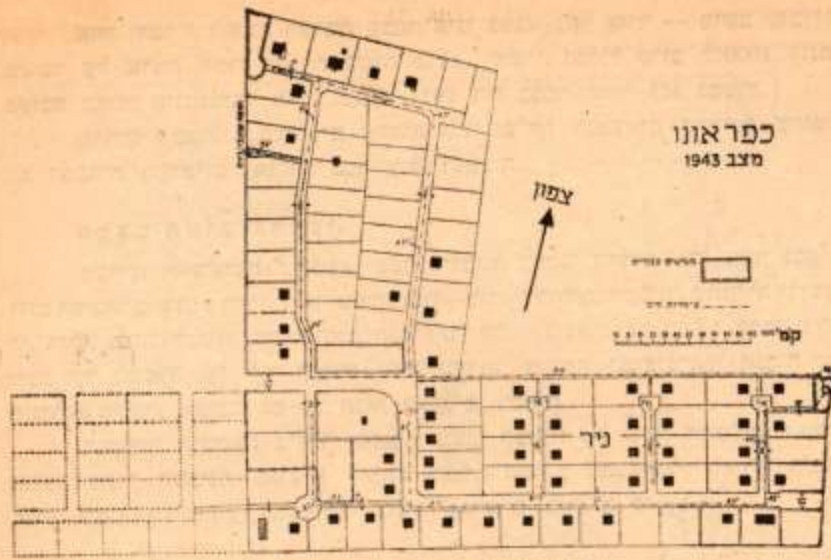
התכנית

צורת התכנית שעובדה על ידי א. שרון מותנית במידה רבה בצורתו המיוחדת של השטח שאינו נוח ביותר לתכנון תכליתי. האפשרויות להרחבת השכונה, על אדמות הקרן-הקימת, הנמצאות מזרחה משטח השכונה הקימת, הניעו את המתכן לקבוע רחוב ראשי לשכונה ברוחב של 12 מטר בכיוון מערב-מזרח. פרט לעורך זה, החוצה את השכונה, תוכנו שאר הרחובות מתוך מגמה ליצירת אינטימיות מכסימלית בתוך השכונה. דבר זה הושג בעיקר על ידי רחובות קצרים בלתי מפולשים (cul-de-sac).

מרכז השכונה המשמש גם מקום חניה לאבטובוס הנכנס לשכונה מקבל הדגשה מיוחדת על ידי 2 מגרשים צבוריים הנמצאים במקום זה, האחד מיועד לגינה והשני לבנין צבורי. וכן הורחבה הדרך במקום זה עד 15 מטר והוקצע בה מקום מספיק בשביל שדרות עצים.

כוון הרחובות בחלק של "רסקו" וברחובות הצדדיים של חלק "גיר" הוא צפוני-דרומי. לפיכך מופנים רוב החזיות של המגרשים למערב ולמזרח.*

* המספרים והטבלאות המובאים להלן מתייחסים לשטח המפותח (118:1 דונם) של השכונה.

צוור מס' 2, כפר אינו, מצב 1943.

מספר המגרשים	כיוון החזית
12	צפון
11	דרום
(*33)	מזרח
(*32)	מערב

נתונים סטטיסטיים של התכנית

טבלה מס' 1. חלוקת השטח

השטח לפי תכנית	השטח מס"ר	ב"מ כלל השטח
1. מגרשי בנין	96.271	81.5
2. מגרשים צבוריים:		
א. מגרש לבנין צבורי	2.594	2.20
ב. מגרשי מסעל המים	0.636	0.55
ג. נינה	1.651	1.40
ד. מגרש צבורי נוסף	0.812	0.70
בס"ה מגרשים צבוריים	5.695	4.85
3. דרכים:		
א. דרכים ראשיים	7.537	6.36
ב. דרכים פנימיים	7.931	6.72
ג. שבילים להולכי רגל	0.667	16.65
	118.101	100.00

(* אחד גם לצפון.)

מגרשי הבנין לפי גדלם		טבלה מס' 2.
מספר המגרשים	הקט' בממ"ר	
72	1100 עד 1000	
3	1300 "	
2	1400 "	
7	1500 "	
4	1710 "	
88		

נתונים נוספים של התכנית		טבלה מס' 3.
26.95 מ.	רוחב המגרש במוצע	
41.50 "	עומק המגרש הממוצע	
1.54	יחס בין העומק הממוצע לרוחב הממוצע	
2786.80 *	סכום החזיות לאורך מגרשי בנין	
223.45 "	סכום החזיות לאורך מגרשים צבוריים	
3010.25 **	בסה"כ סכום החזיות לאורך הרחובות	
303.5 "	אורך החזיות ליד השבילים	
1.18	יחס בין חזית לרחוב ממוצע — רוחב המגרש במוצע	
193 מטרים.	המרחק הממוצע של המגרשים למרכז השכונה	

טבלה מס' 4.				סוג הרחובות
רוחב הרחוב	אורך מ'	% של אורך כפוי של הרחובות	השטח ממ"ר	% של כלל שטח הרחובות
15	198.5	13.5	3.000	19.2
12	373.0	26.3	3.900	25.2
8	901.5	61.2	8.568	55.6
סך	(345)		(4118)	
14730		100.0	15.468	100.0

יחס זה של 1.18 בין החזית לרחוב ורוחב המגרש שהוא חסכוני למדי הושג על ידי השמוש ברחובות סתומים ועל ידי צורת התכנון בכללה. מיקום המגרשים הצבוריים המרכזיים כשחזיתם הארוכה מופנית לרחוב והם בחלקם אף מוקפים

(*) לכל מגרש בנין 31.7 מ. לכל דונם של מגרש בנין 28.9 מ.

(**) לכל מגרש בנין 34.2 מ. לכל דונם של מגרש בנין 31.2 מ.

על ידי רחובות מגדיל את אורך החזית על כל מגרש כדי 34.2 מ' ועל ידי זה מבטל במידה ידועה את חסכוניותה של התכנית.

רוחב המגרש הממוצע — 26.95 מ' — הוא גבוה והיחס של 1.54 בין העומק והרוחב הוא נמוך למדי. הסיבה לכך היא צורתו המקרית של השטח שלא בכל מקום היא מאפשרת חלוקה בהתאם למידת הרוחב התכליתי של המגרש. אחוז זה יש לראותו כחסכוני למדי. חסכון זה נוצל אמנם לא לשם הגדלת שטחי הירק והמגרשים הצבוריים אלא להגדלת אחוז מגרשי הבנין (81.5%). שהוא גבוה בהרבה מהאחוז המקובל בפרצלציות פרטיות רגילות המקבלות אשור הועדות לבנין ערים (75%). במיוחד בולט החוסר בשטחים מספיקים למוסדות ולבנינים צבוריים. מגרש אחד בלבד, אם כי גדול בשטחו מיועד לתפקיד זה בשעה שכבר בשלב ההתפתחות הנוכחי של השכונה קימים מוסדות כגון צרכניה, בית ספר, גן-ילדים, מרפאה ותחנת שוטרים מוסמים ועל מוסדות אלה יתוספו עוד בעתיד — בית כנסת, בית עם, דאר, ועד השכונה, לשכת עבודה וכד'. איכסון כל המוסדות הקיימים בתוך מגרש אחד הוא בלתי רצוי וקשה לבצוע. בתכנית הקימת של א. שרון הוצע לאחד בתוך בנין אחד צרכניה, משטרה, מרפאה וחדרי הועד, אבל גם בצורה זו אין לראות פתרון כשביל גן ילדים, בית ספר, בית כנסת ומוסדות אחרים. לפי הסברת יוזמי השכונה (המרכז החקלאי של הסתדרות העובדים) יתוקן המחסור במגרשים צבוריים עם הרחבת השכונה מזרחה. בשטח ההרחבה של 26.500 דונם הנמצא ממערב אין כל הקצבות שהן לשטחים צבוריים פרט לדרכים המהויים כאן 18.8% משטח ההרחבה.

עבודות פתוח

כביש גישה המחבר את השכונה עם הכביש לתל-ליט וינסקי נבנה עוד בשנת 1938 על ידי החברה „גיר השתופית“ (ההוצאה לפועל של „סולל-בונה“, תכנית והשגחה של א. אוקראיניץ). הכביש נמשך באורך של 1100 מטר וברוחב של 3 מ. עם הרהבות נוספות במקומות אחדים. שטח הכביש המוכן הוא בס"ה — 3596 מ"מ, מלבד זה נעשו 330 מ"מ (בתוך מרכז השכונה) סולינג ללא אספלט. שיטת הכביש: 17 ס"מ סולינג ושכבה עליונה של 8 ס"מ בשלוש שכבות ו-2 זפותים עם 4 ו-1/4 ק"ג אספלט לממ"ר.

ביחד עם סלילת הכביש היה צורך ב-3 העברי מים, מהם 1 מבטון מזוין ו-2 צנורות בטון.

המחיר של מטר כביש אספלט מוכן (בלי חפירה) הוא 0.350 לא"י ובסך הכל עלו ההוצאות לסלילת הכביש ל-1520.750 לא"י.

לפי הצעת המהנדס אוקראיניץ אפשר היה להסתפק בכביש זול יותר במחיר של 0.220 לא"י המטר, אבל הצעה זו נדחתה.

מפעל המים. בצועו של מפעל המים נעשה לפי תכנית שסודרה על ידי משרדו של המהנדס בלאס. יסודות התכנית הן כדלקמן:

כמות המים הדרושה לכל יחידה משפחתית על מגרש של 1000 מטר היא 1000 מ. מע. לשנה. התצרוכת השנתית מחושבת ל-90000 מ. מע. התצרוכת

המכסימלית ליום שלפיה תוכנו קבול הברכה וקוטר הצנורות הוא 0.6% מהתצ" רוכת השנתית או 540 מ. מע. היות והיה כבר קיים באדמות השכונה צנור אספקה ראשי של 6" ממפעל המים של כפר אז"ר ותרו התושבים על סדור מקור מים לעצמם בתוך שטח השכונה ונצלו את הבאר הנמצאת בכפר אז"ר. במקום שהצנור 6" נכנס לתוך השכונה נמצאת תחנה לשאיבת בינים עם משאבה אופקית של 50 מ. מע. לשעה. המשאיבה את המים לתוך ברכה עם גבה מנומטרי כללי של 28 מטר. גבה הברכה עצמה הוא 14 מטר וקבולה — 200 מ. מע.

קימים שני אזורי לחץ, רוב המגרשים מחוברים לאזור הקומה העליונה של הברכה (80 מ"ע הקבול) ומיעוטם לאזור הקומה התחתונה (130 מ. מע' הקיבול). האורך הכללי של הצנורות (6", 5", 4", 3" ו-1 1/2") הוא 1940 מטר. לפי חישובו של ש. בלאס (מאי 1939) לא היו צריכות ההוצאות השוטפות של המפעל בתוך השכונה לעלות על 0.4 מיל למ. מע. מים, נוסף על תשלום המים לכפר אז"ר. סך כל הוצאות לסדור מפעל המים בהתאם לתכניתו השלמה של ש. בלאס, נערכו ב-1.300 לא"י*.)

מפעל המים סודר בהתאם לתכנית זו, אם כי פרטים אחדים שונו או לא הוצאו לפועל כל עיקר.

לפי המצב בשנת 1942, עבדה המשאבה בממוצע 3 שעות ביום. מחיר המים ששילם לכפר אז"ר היה 4 מיל למ. מע. ונוסף על כך 10 לא"י לחדש השתתפות בשכר המכונאי בכפר אז"ר. שכר המכונאי בכפר אז"ר (תיקונים, התנעת המוטור והדממתו) — 2 לא"י לחדש. הוצאות לתיקונים 25 לא"י בשנה. ריח שנתו 20 לא"י.

מחיר המים בשכר צרכן בכפר אונו היה 4 מיל למ. מע. בשנת 1940 ועלה עד 6 מיל בסוף שנת 1942, נוסף על תשלום יסודי של 90 מיל בעד 5 מ"ע הראשונים תצרוכת המים של שנת 1942 היתה 40000 מ. מע. או בממוצע 700 מ. מע. ליחידה משפחתית, כלומר 70% מכמות המים שנקבעה בתור תצרוכת הממוצעת. בתכניתו של בלאס, בהנחה של תצרוכת ביתית (שתיה, בשול, רחיצה, כביסה וכו') של 150 ליטר ליום לנפש**), הרי התצרוכת השנתית לצרכי הבית הוא 10.650 מ. מע. או 26.6% מהתצרוכת השנתית הכללית לעומת 73.4% להשקאת הגינות. אחוז זה גבוה של התצרוכת לצרכי גננות בתוך תצרוכת המים הכללית אינו מאפשר הוזלה נכרת של המים לצרכי גננות על ידי הגדלת מס היסוד והפחתת מחיר המים לנטר מעוקב.

תלות השכונה במקור המים הנמצא בכפר אז"ר, שנקבעה בתכנית בכדי לחסוך הוצאה חד פעמית גדולה לשם קדיחת באר, גורמת קשיים מרובים לשכונה. תפוקת המים של הבאר בכפר אז"ר מוגבלת והגדול הניכר של היצור החקלאי בכפר אז"ר בשנות המלחמה גרם לחוסר מים, ולכן אין כמות המים שכפר אז"ר מספק לכפר אונו בחדשי הקיץ ובפרט בימי החמסינים מספיקה בהחלט. עובדה זו גרמה באביב ובקיץ שנת 1942 קשיים גדולים לכפר אונו ושמשה ממשול רציני להתפתחות הגננות ומשקי העזר בשכונה.**)

קידוח חדש בתוך השכונה עצמה נראה בעיני ועד השכונה כהכרחי למרות שהדבר כרוך בהוצאות ניכרות.

* סכום זה כולל את ערך הצנורות בקוטר של 6" מהאינסטלציה של כפר אז"ר.
 ** בהנחה זו התחשבנו עם העובדה שבחלק מן הבתים טרם הושלמו הסדורים הסניטריים.
 *** בקיץ שנת 1943 החמיר המצב מבחינה זו עוד יותר והשכונה סבלה מאד מחוסר מים.

בין עבודות הפתוח המעטות שנעשו בתוך השכונה מחוץ לסלילת כביש הגישה ומפעל המים יש להזכיר: גדר חצי צבאית מעמודי ברזל וחוטים דוקרניים סביב השכונה. גדרות פנימיות נמוכות ופשוטות מורכבות מיתדות עץ בגובה של 60 ס"מ בערך עם חוט תיל סודרו לאורך החזית ובגבולות בין מגרש למגרש בשטח של "גיר". בשטח של "רסקו" סודרו סביב המגרשים הבנויים גדרות פנימיות עם עמודי ברזל וחוטים דוקרניים ובחזית המגרשים — עם רשת ושער כניסה מיוחד.

בשנת 1943 הוקם בנין קטן לצרכניה כגרעין לבית צבורי בעתיד.

הוצאות לפתוח המלא.

המעמסה הסופית של הוצאות הפתוח החלות על כל יחידה משפחתית בתוך השכונה אפשר לקבוע אותה מתוך הערכה הוצאות הפתוח המלא הכולל את בצוע של עבודות הפתוח העקריות בצוע משלם בהתאם לנתוני התכנית של השכונה. ההערכה של הוצאות הפתוח המלא נעשתה בטבלה מס' 5 שבביל השטח המקורי של השכונה (88 מגרשים) ולפי המחירים המקובלים בתקופה שלפני המלחמה.

הפתוח המלא לצרכי הערכה זו כולל:

- א. כביש גישה ברוחב של 5.5 מ. בנוי לפי השיטה של כביש קים עם העברי מים באורך של 8 מ.
- ב. כביש אספלט טוב עם סולינג של 20 ס"מ וברוחב של 8 מ. במרכז השכונה (שטח ההרחבה).
- ג. כביש אספלט עם סולינג של 15 ס"מ ושכבה עליונה יותר קלה ברוחב של 6 מ. בתוך הרחוב המרכזי.
- ד. כביש זול עם סולינג של אבני קורקר וברוחב של 5 מ' בתוך הרחובות הפנימיים והסתומים.
- ה. אבני שפה מבטון ועל יסוד בטון, במרכז וברחוב הראשי. כפינות והצטל בויות — עגולים מבטון יצוק. אבני שפה מאבן סיד או אבן קורקר כשאר הרחובות.
- ו. מדרכה מטרצפות בטון במרכז. מדרכה מחמדיקורקר ברחוב הראשי וברחובות הפנימיים וכן בשטח השבילים להולכי רגל.
- ז. נטיעת עצים עם סדור מסגרות ברזל מסביבם לאורך כביש הגישה, במרכז השכונה ובתוך הרחוב הראשי במרחק של 6 מ' האחד מהשני ובתוך שטח השכונה עם גומות מאבני קורקר מסביב.
- ח. גדר חצי-צבאית מסביב לשכונה; בחזית המגרשים גדרות מעמודי ברזל ורשת. גדרות נמוכות בין מגרש למגרש עם עמודי עץ ותיל.
- ט. נטיעת גינות צבוריות בתוך כל השטחים של המגרשים הצבוריים.
- י. הקמת בנין צבורי הכולל חדרי הועד, תחנת משטרה, מרפאה וצרכניה לפי תכניתו של א. שרון.
- יא. סדור מפעל המים לפי תכניתו של ש. בלאס בצרוף קרוח חדש עם אנרגט של מכונות.

התעריכה של הוצאות הפזות המלא

טבלה מס' 5

סדר	סוג הפזות	%	הוצאות בלא"י לדגם מניס	הוצאות בלא"י למניס בינוני	הסכום בלא"י	מספר היחידה בלא"י	הכמות למניס	הכמות	היחידה	כביש נישא	הערות
1	כביש נישא										
2	העברת סוים										
3	כביש במרכז (ב)	23.7	23,300	25,900	2280,000	0.350	74.00	6500	כ"ר	פזון כביש הנישא	
4	כביש ברזוב הראשי (ג)		1,560	1,700	150,300	50.000	—	3	ח"י		
5	כבישים ברזובות המניסים (ד)	21.2	4,150	4,550	400,000	0.400	11.35	1000	כ"ר		
6	תפוז המזרחי קוריק		7,150	7,850	690,000	0.300	26.10	2300	ז'		
7	אבני שפה במזון		10,100	11,000	970,000	0.200	55.00	4835	"		
8	אבני שפה במזון		0,700	0,800	67,000	0.100	7.60	670	"		
9	אבני שפה במזון		2,280	2,500	220,000	0.220	11.35	1000	כ"ר א.		
10	שורת אבנים מהצד המזרחי של המדרגה		0,400	0,450	38,500	0.350	1.25	110	"		
11	מדרגה במרכזות בטון (במרכז)	14.75	2,850	3,100	274,000	0.150	20.06	1830	"		
12	מדרגה מחמורה קוריק		1,045	1,140	100,000	0.030	37.60	3310	"		
13	צעים לאורך כביש הנישא		1,450	1,600	140,000	0.150	10.45	920	כ"ר		
14	צעים לאורך החזרות בשכונה		7,300	8,050	705,000	0.100	80.00	7055	"		
15	גומות מאבני קוריק	2.6	0,200	0,220	19,000	0.100	4.10	360	ח"י		
16	גדר פסיבית לשכונה		0,790	0,860	76,000	0.400	2.16	190	"		
17	גדר בחזות המניס		1,700	1,850	162,000	0.450	2.16	190	"		
18	גדרות בין המניסים	12.7	3,400	3,740	328,000	0.200	18.65	1640	כ"ר א.		
19	גדרות צמודות		7,800	8,600	752,000	0.250	34.20	3010	"		
20	גדרות צמודות		2,100	2,300	203,000	0.050	46.10	4055	"		
21	מסעל המניס	6.75	2,510	2,800	242,000	0.050	55.00	4850	כ"ר		
22	מסעל המניס	16.4	6,540	7,300	640,000	4.000	1.82	160	כ"ר		
			13,500	14,800	1,300,000	—	—	—	—		
			3,600	4,000	350,000	—	—	—	—		
			104,475	115,110	1,010,650	—	—	—	—		

סתיים

הוצאות הפיתוח המלא לפי המספרים הנתונים בטבלה מס' 5 בצרוף 15% להוצאות צדדיות (רביית הוצאות הנהלה וכיו"ב) הקשורות בעבודות הפתוח. מגיעות לפי הערכה זו ל-133 לא"י למגרש בינוני ול-120 לא"י למגרש בגודל של דונם אחד. יוצא אפוא שההוצאות לפתוח מלא שוות בערך להוצאות הבניה עצמה (135 לא"י) בחלק של "ניר".

דרגת הפתוח. היחס בין שווי עבודות הפתוח שנעשו למעשה בתוך השכונה בהשוואה עם דרגת הפתוח המלא הוא 32.8%. ההוצאות לעבודות הפתוח שנעשו במחירים שבטבלה מס' 5 ובצרוף 15% להוצאות צדדיות הגיעו ל-42.9 לא"י למגרש בינוני ול-39 לא"י למגרש בגודל של דונם.

הוצאות השכון ליחידה משפחתית

ההוצאות הממשיות של שכון ליחידה משפחתית עלו בחלק של "ניר" — 265 לא"י, מסכום זה נזקף על חשבון המשתכן רק 218.500 לא"י. מתוך 60 לא"י ההוצאות לקרקע של הקרן הקיימת זקפו על חשבון המשתכן 25 לא"י ומתוך 17 לא"י הוצאות לכביש-גישה שנבנה על ידי המרכז החקלאי, נכנסו לתוך חשבון המשתכן 5 לא"י בלבד. לעומת זאת נכללו בחשבון המשתכן השתתפות בסדור מפעל המים במידה יותר גדולה מאשר בחשבון המשתכנים מטעם חברת "רסקו".

טבלה מס' 6. פירוט ההוצאות לפי הנתונים של חברת "ניר"

חשבון משתכן		כלל הוצאות		
%	לא"י	%	לא"י	
11.45	25.—	22.5	60.—	1. קרקע
				2. עבודות פתוח:
			17.—	כביש גישה
			21.—	מפעל המים
			5.—	אינסטלציה סניטית
			6.—	גדר
			4.—	שונות
18.80	41.—	21.0	53.—	סה"כ
62.55	135.—	51.0	135.—	3. הבניה כשלעצמה
				4. הוצאות צדדיות:
			1.750	פרצלציה והועדה לבנין צריים
			4.000	חבנית ופקוח
			6.016	טבו
			1.300	בטוח בפני אש
			5.734	שונות
8.00	17.—	6.5	17.500	סה"כ
100.00	218.500	100.00	265.—	בסיס הוצאות ליחידה משפחתית
	109.250		132.500	הוצאות לחדר

תנאי המימון.

לגבי רוב המשכנתאים* בחלק של "גיר" תנאי המימון היו כדלקמן:

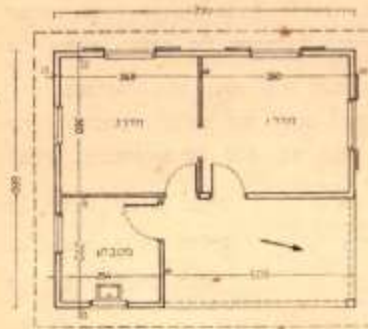
לתשלומים חדשיים לפני ההתישבות	27.500 לא"י
במזומנים בזמן ההתישבות**	20.000 "
משכנתא א' ל-15 שנה	111.000 "
מורכבת מ-81 לא"י של "גיר" ב-7% ו-30 לא"י של "קופת מלווה	
וחסכון רמה"ג" ב-9%	
משכנתא ב' של הסוכנות היהודית ל-25 שנה ב-4%	
מזה 5 שנים ראשונות רק תשלומי רבית בלבד.	60.000 "
בסה"כ	218.500 לא"י

לתשלומים על חשבון המשכנתא יש להוסיף תשלום לקרן קימת 2% מסכום של 30 לא"י — 0.050 לא"י לחדש ורבית 5% על תשלום במזומנים של 47.500 לא"י — 0.198 לא"י לחדש.

טבלה מס' 7. התשלומים החדשיים על המשכנתא על חשבון הוצאות השיכון						
5 השנים הראשונות	1.128	0.050	1.328	0.200	1.578	0.789
15—5	1.128	0.364	1.492	0.200	1.742	0.871
25—15	—	0.384	0.384	0.200	0.634	0.317
לאחר 25 שנה	—	—	—	0.050	0.250	0.125

מעמסת התשלומים החדשיים היא נמוכה למדי כתוצאה מהסטנדרט הצנוע של הבית והפתוח והתנאים הנוחים של המימון.

הבנינים

ציור מס' 3. בית סקורי בכפר אינו.

כל הבתים בחלק השכונה של "גיר" פרט לבית כפול אחד, נבנו בהתאם לתכנית אחידה הכוללת 2 חדרים, מטבח ומרפסת עם גג רעפים אחד. נקבע מראש שבעתיד יסגרו את המרפסת וה"אולם שיתהווה על ידי סגירתה ישמש בתור הול וחדר נוחיות. יש לציון, שבכל המקרים בלי יוצא מן הכלל ובלי להתחשב עם צד הרחוב הועמדו הבתים בכפר אונו כשחזיתם (2 חדרים) למערב והמרפסת הפתוחה לצפון-מזרח; המטבח מופנה איפוא לדרום-מזרח.

* תנאי המימון בשביל משתכנים שנכנסו לשכון באמצעות "העברה" היו שונים מאלה.
** חלק מהמשתכנים הכניס את הסכום הזה כעבודה.

הנתונים היסודיים של התכנית ותאורה התכני.

שטח הבנין 53.7 ממ"ר ; שטח החדר הגדול 13.7 ממ"ר ; שטח החדר הקטן 13.0 ממ"ר ; שטח המרפסת המקורה 13.2 ממ"ר ; שטח המטבח 6.9 ממ"ר ; בסיס השטח השמושל 46.8 ממ"ר ; גובה החזרים 2.9 מ' ; גובה המסד (הסוקול) 0.25 מ'.

היסודות. — פלטות בודדות עם קירות מסד מביטון מזוין. קורות היסוד תלויות למחיצות. הקירות לבני מלט 20 ס"מ העובי, עם חגורות בטון מתחת לגג (66.2 ממ"ר). המחיר צות לבני מלט 10 ס"מ עם חגורה למעלה (24.3 ממ"ר), גג עץ עם רעפים אדומים, פלסון וארגז רוח של 40 ס"מ (66.8 ממ"ר). טיח מבטון ומכחוף עם סיד.

הרצוף. — מרפסות אפורות במחיר 125 מא"י לממ"ר.

הנגרות. — 3 דלתות יחידות, משקוף בין 2 החזרים (ללא דלת), 3 חלונות עם תריסים, 3 אשנים (בחדר ובמטבח) בלי תריסים.

6 נקודות חשמל.

קצת מטבח עם סיפון עופרת וברז וצנור 2" המוביל חוצה.

צמצום מחיר הבנין עד לסך של 135. לאיי נתאפשר בגלל הותר על חדר נוחיות וסדורים סניטריים בפנים הבית (בי"כ ארעי בחצר), צמצום האינסטלציה הסניטרית, העדן בור שופכין, פגלים, לוחות שולחן במטבח וכד'.

ביחס לשמוש בדירה אפשר לקבוע, שאחרי סגירת המרפסת הופך החול מרכז החיים

של המשפחה: בו יושבים, אוכלים, עובדים ומשחקים המבוגרים והילדים. בחזרים משתמשים בעיקר ללינה; אוכלים על פי רוב בהול או במטבח עצמו; בקיץ — לפעמים על המרפסת שלפני החול, אם קימת כזו, ורק במקרים נדירים מאד בתוך החדר.

חוסר הנוחיות מכריח את המשתכן להתחיל מיד עם בנייתו לבנין, כגון השלמת סדורי המטבח, סגירת המרפסת, סדור חדר נוחיות, הכנסת כלי אינסטלציה וכיו"ב.

בפברואר-מרץ 1943, כ"ג שנים אחרי בניית המשתכנים לבתים היה המצב בתוך 41 הבתים הסטנדרטיים של חלק "גור" כדלקמן:

1	מרפסת שטרם נסגרה	8
2	מרפסת סגורה בחלקה	1
3	מרפסת סגורה לגמרי	32
		<hr/>
		41

בסיס 41

צויר מס' 4. סוגי ההוספות שנעשו על ידי המשתכנים.

מתוך 32 הבתים עם מרפסת סגורה היו כ"ג מקרים חדרי נוחיות בנויים וב"כ מקרים לא היו. את סוג ההוספות יש לראות מתוך צויר מס' 4 והרשימה כדלקמן:

(*) צורת ההוספות י' ר"ד לפי רשימת סוגי ההוספות.

21	א) סדור "רגיל" עם חדר נוחיות (אמבטיה וכ"כ ביחד) לצפון
2	ב) מבנה חדרי נוחיות יוצא מהשטח היסודי על הבית, כ"כ נפרד
1	ג) הול לצפון עם כ"כ נפרד
1	ד) הול לצפון ללא כ"כ נפרד
2	ה) מטבח שני לצפון (במקום חדר נוחיות)
2	ו) סדור של "מטבח-דוור" (**)
3	ז) חדר נוסף (**)
<hr/>	
32	בס"ה

גם במקרה של "סדור רגיל" לפי סוג א' קיימים קיום אינדיבידואליים רבים בצורתם ומקומם של הפתחים וכן בכלים הסינטיים בתוך חדר הנוחיות. מתוך 27 המקרים של חדר נוחיות היה המצב בהכנסת כלים כדלקמן: טרם הוכנסו כלים סינטיים 2; מקלחת 25; בית כסא 21; קערת רחיצה 20; אמבטיה 13. הוספת מרפסת: ללא מרפסת 27, משטח ללא מעקה 4, מרפסת בלתי מקורה עם מעקה 7, מרפסת מקורה נג רעפים 4, ס"ה 42.

כמעט בכל המקרים נעשתה הוספת המרפסת לצד מזרח, סמוך לכניסה. אם כי כל ההוספות נעשו באופן אינדיבידואלי לפי צרכיו וטעמו של המשתכן, אפשר בכל זאת לקבוע דרגיות מסוימת בסדור ההוספות בין שהוצאו כבר לפועל ובין שבדעת המשתכן לעשותם. בהרבה מקרים סודרו כמה הוספות בבת אחת והיו כמובן סטיות רבות מסדר ההוספות "הרגיל".

סדר ההוספות הרגיל בבתים:

1. סדור שולחנות במטבח (לוחות שיש או מוואיקה), 2. סגירת המרפסת, 3. בניית חדר נוחיות, 4. מקלחת, 5. בית כסא, 6. קערת רחיצה, 7. בור שופכין פרימיטיבי (פחית וכיו"ב), 8. חריטינה או צבע שמן בתוך המטבח וחדרי הנוחיות, 9. דלת בינים בין החדרים, חריטים וארונות למטבח ולחדר הנוחיות, 10. פגלים בחדרים והול, 11. אמבטיה, 12. מרפסת למזרח, 13. מחסן בנוי בחדר, 14. חדר נוסף.

יש לציין במיוחד את השקעות הכסף המרובות בסדור חדרי הנוחיות והמטבח. במקרים רבים נעשו הכלים הסינטיים מסוג משובח ויקר מאד, ארונות בקיר ומתחת לשולחנות סודרו בתוך המטבחים ולעתים קרובות גם בחדר הנוחיות. לעומת זאת רק במקרה אחד של משפחה עם מספר רב של ילדים נבנה חדר נוסף (ב"ב המקרים האחרים נבנו החדרים בשביל מוסדות) וגם בתכניות המשתכנים להתחבת הבית לעתיד תופסת הוספת חדר שלישי מקום אחרון ובהרבה מקרים אינה נכללת כל עסק בתוך התכנית להוספות העתידות. 2 חדרים בתוספת הול, המתהווה אחרי סגירת המרפסת, מספיקים בהחלט את הצרך לשטח הדיור אצל משפחות עם ילד אחד או שנים ואף אינם מנוצלים במדה מלאה.

אף על פי שבמקרים אחדים נעשו ההוספות בעבודה עצמית ואנב שמוש בחמרים שנרכשו כתנאים נוחים נעשו ההוספות באופן אינדיבידואלי וללא התייעצות עם חברת "גיר" והארכיטקט, ההוצאות עלו איפוא בכסף רב בהשוואה עם מחיר הבית בכללו והסדור אינו תמיד תכליתי מבחינת תכנית.

(*) במקרה זה נתכנו המשתכנים להעביר את המטבח לצפון ולסדר בעתיד חדר נוחיות במטבח הקיים.

(**) בשני המקרים בשביל אכסון מוסדות.

במקרה אחד של הוספה מסוג (ב) עם חדרי נוחיות היוצאים משטח הבית היסודי ובית כסא נפרד עלו ההוצאות להוספה (בשנת 1942) ביחד עם הכלים הסניטריים 220 לא"י (השוה עם 135 לא"י בשביל הבית היסודי כולו*). בחלק של "רסקרי" נבנו כל הבתים מראש עם חדרי נוחיות מושלמים ובי-3 מקרים עם דירות בנות 3 חדרים.

כניני שרות ומשק.

מחוץ להוספות בתוך הכית הוקמו במשך הזמן על ידי המשתכנים מחסנים, בתי משק ומבנים לשרותים שונים.

לפי הנתונים של המפקד שנערך ע"י המוסד לחקר הבניה והתכניקה בפברואר-מרץ 1943 היו בשטח השכונה בתי משק ושרותים בדלקמן:

מחסנים 41, רפתות 2, דיר 1, לולים 23, שפניות 2, חדר כביסה 1, מוסכים (גזיזים) 2, מבנים למקלחות 2, סוכות 3, כלובים לכלבים 1.
בין 41 המחסנים היו 8 מחסנים בגזיזים לבנים ובטון, 22 מחסנים ארעיים (עץ, סח וכיו"ב), 11 "ליפטים". אצל 17 יחידות משפחתיות לא היו מחסנים בכלל.
גם הקמת בתי העזר נעשתה בצורה אינדיבידואלית ללא כל התיעוצת קודמת עם ארדיכל ביחס למקומם וצורתם.

חוסר כל התאמה בין בתי העזר ובין המגורים וצורתם המקרית, החמרים הארעיים והמסוערים שמהם הוקמו המבנים פגיעה רצינית בצורתה החיצונית של השכונה כולה.

הרכב האוכלוסייה

טבלה מס' 8. חלוקת בתי-האב בשכונה לפי מצב הבעלות

כל השכונה	חלק "רסקרי"	חלק "גיר"	
51	10	41	א. בעלים ראשונים
4	1	3	ב. בעלים שניים**
3	2	1	ג. דיירים ששכרו כל הבית
5	2	3	ד. דיירים (משפחות)***
63	15	48	בסה"כ

מאז יסוד השכונה היו בסך הכל 7 מקרים של עויבת השכונה; מהם 4 מקרים של עויבת מוחלטת (מכירת הבית) ו-3 מקרים של עויבת ארעית (השכרת הבית). הסיבות לעויבת מוחלטת היו: קבלת עבודה מחוץ לאזור תל-אביב (2), אי התאמה מבחינה חברתית (1), לא ידוע (1). הסיבות לעויבת ארעית: קבלת עבודה מחוץ לאזור תל-אביב (1), התגייסותם של זוג המשתכנים (1), ההשתנות לא נעשתה מלכתחילה על מנת להשאר בשכונה היות והנידון קבל בית בשכונה על ידי סדורי "העברת" (1).

פרט למקרים של "אי-התאמה חברתית" אין איפוא לקבוע שאפיה של השכונה גרם לעויבת המקום.

הגיל הממוצע של המשתכנים הוא 40.1, של הדיירים 35.31.

(*) יש כמובן לקחת בחשבון את התיקרות החמרים והעבודה בשנת 1942 בהשוואה עם המצב בשנת 1939.

(**) קנו את הבית אצל המשתכן הקודם.

(***) נוסף על משפחות הדיירים עוד שני דיירים כודדים.

טבלה מס' 9. הרכב האוכלוסייה לפי מבוגרים וילדים

מבוגרים	128*	64.6
ילדים למטה מגיל הגן (עד 3)	15	7.6
ילדים בגיל הגן (3-5)	22	11.1
ילדים בגיל בית הספר (6-14)	22	11.1
נוער בגיל 15 ומעלה	11	5.6
בסה"כ	198**	100.0
מספר הילדים לבית אב	1.05	
כגיל בלי משפחות הדיירים	1.14	

טבלה מס' 10. צפיפות הדיור

חלק השכונה	מספר החדרים	צפיפות לחדר
ניר	82	1.88
רסקו	29	1.38
כל השכונה	111***	1.78

8 חדרים היו מושכרים לדיירים ו-6 למוסדות. שכר החדר לדיירים היה 1.500—1.750 לא"י לחדש.****

טבלה מס' 11. חלוקת המשתכנים לפי ארץ מוצאם (ראשי המשפחה ונשיהם)

ארץ המוצא	חלק, ניר*	חלק, רסקו*	כל השכונה
ארץ ישראל	1	—	1
רוסיה	2	—	2
ליטא	1	—	1
פולניה	24	2	26
רומניה	8	—	8
הונגריה	4	—	4
צכוסלובקיה	2	2	4
אוסטריה	3	—	3
גרמניה	42	23	65
בסה"כ	87	27	114

* 62 גברים ו-66 נשים.

** נוסף על כך 6 מגויסים השייכים למשפחות המשתכנים.

*** פרט ל-6 חדרים התמוסים ע"י מוסדות.

**** פרט למקרה אחד שבו היה שכר החדר — 3 לא"י.

יש לציין את האחוז הגבוה — 66.9% של משתכנים מארצות מרכז אירופה דוברי גרמנית (גרמניה, אוסטריה, צכוסלובקיה וגם הונגריה) לעומת 33.1% של ילידי מזרח אירופה וארץ ישראל.

אחוז גדול זה של עליה גרמנית מתבטא בין השאר בדרגה הגבוהה של «תרבות הבית» ו«תרבות הגינה» (בפרט בפתוח גנות נוי) בתוך השכונה. לעומת זאת מכביד מאד המספר הרב של משתכנים, שעלו ארצה בתקופה האחרונה לפני פרוץ המלחמה וטרם רכשו להם ידיעה מספקת של השפה העברית על התפתחות החיים החברתיים והתרבותיים בתוך השכונה. אפשר לקבוע נגודים חברתיים רציניים על הרקע של הבדל המוצא, שהם יותר עמוקים מאלה שבין משתכנים של שכונ העובדים («גיר») והמעמד הבינוני («רסקו») בדרך כלל.

ההרכב המקצועי

בטבלאות מס' 12, 13 ו-14 אנו מסכמים את חלוקת האוכלוסיה בשכונה בתאריכים שונים לפי קבוצות מקצועיות וחברתיות: מקצוע המשתכנים בארץ מוצאם לפני עלייתם לארץ ישראל, אחרי התישבותם בכפר אונו ובזמן המפקד בפברואר—מרץ 1943.

התמורות שחלו בהרכבם המקצועי של התושבים במשך שלשת שנות התישבותם בכפר אונו הן בדרך כלל מקבילות לאלה של הישוב העברי כולו — כלומר, ירידת הפרדסנות והבנין כמקורות פרנסה וגדול אפשרויות התעסוקה בתעשייה ומלאכה. קשה להבחין מתוך המספרים האמורים השפעה מיוחדת של מקום השכונה על הרכבה המקצועי, אם כי האחוז הקטן של המקצועות כגון מסחר, מלאכה עצמאית ומקצועות חפשיים (לא פקידים)* קשור כנראה בקשיי התחבורה שהם מכבידים במיוחד על המקצועות הקשורים בעבודה שאינה נתונה להצטמצם במסגרת של שעות עבודה קבועות.

טבלה מס' 12. ההרכב המקצועי של המשתכנים בארץ מוצאם**

%	כל השכונה	חלק "רסקו"	חלק "גיר"
			ללא מקצוע מסוים (למטה מגיל העבודה, הכשרה חקלאית וכיו"ב)
20.7	12	—	12
			חקלאות וגנות
1.7	1	1	—
			מועלים פשוטים ומועלי בנין
3.4	2	—	2
			מועלים ועובדים בתעשייה ושרותים
20.7	12	—	12
			סוחרים ובעלי רכוש
27.6	16	6	10
			פקידים ובעלי מקצועות חפשיים
25.9	15	6	9
100.0	58	13	45

* כל הנציגים של מקצועות חפשיים שבשכונה הם פקידים.
** ראשו המשפחה של המשתכנים והדוירים ששכרו את כל הבית.

טבלה מס' 13. חלוקת התושבים לפי קבוצות מקצועיות לאחר התישבותם בכפר-אונז (לרבות הדיירים העובדים מבני המשפחה)*

	חלק „גיר“	חלק „רסקו“	כל השכונת	%
I	4	1	5	
1. חקלאים עצמאיים (בעלי רפתות, גננים וכד')				
II	8	1	9	19.6
2. פועלים חקלאיים				
III	6	—	6	8.5
פועלי בנין ופועלים פשוטים				
IV	16	3	21	29.5
פועלים ועובדים בתעשייה ושרותים				
V	5	2	7	9.9
בעלי מלאכה עצמאיים ונהגים				
VI	3	1	4	5.7
סוחרים, סוכני מסחר וכיו"ב				
VII	6	5	11	15.5
פקידים ובעלי מקצועות חפשיים				
VIII	2	—	2	2.8
שרותי בטחון (שוטרים, נוטרים ושומרים)				
IX	2	—	2	2.8
שרותי בית				
X	1	3	4	5.7
מחוסרי פרנסה ורנטירים				
	55	16	71	100.0

טבלה מס' 14. חלוקת התושבים לפי קבוצות מקצועיות בפברואר—מרץ 1943 (לרבות הדיירים והעובדים מבני המשפחה)***

	חלק „גיר“	חלק „רסקו“	כל השכונת	%
I	3	2	5	
1. חקלאים עצמאיים				
II	4	—	4	13.1
2. פועלים חקלאיים				
III	1	—	1	1.4
פועלי בנין ופועלים פשוטים				
IV	29	2	31	45.1
פועלים ועובדים בתעשייה ושרותים				
V	4	2	6	8.7
בעלי מלאכה עצמאיים ונהגים				
VI	2	1	3	4.3
סוחרים, סוכני מסחר וכד'				
VII	6	5	11	16.1
פקידים ומקצועות חפשיים				
VIII	4	—	4	5.7
שרותי בטחון				
IX	1	—	1	1.4
שרותי בית				
X	—	3	3	4.2
מחוסרי פרנסה ורנטירים				
	54	15	69	100.0

(* נשי המשתכנים נכללו בטבלה זו רק אם הן עובדות יום עבודה שלם.

(** מתוך מספר זה 7 פועלים עבדו בפרדסים.

(*** נשי המשתכנים נכללו בטבלה זו רק אם הן עובדות יום עבודה שלם.

(**** נוסף על מספר זה ישנם עוד 6 מגויסי צבא.

טבלה מס' 15. מקומות עבודתם של תושבי כפר אונו בפברואר—מרץ 1943

%								
16,7	22	11	כפר אונו	1	המקום			
33,4						8	תל-ליטווינסקי	וסביבתו הקרובה
						3		
24,8	16	1	2	שטחי ביניים				
					3	פתח-תקוה		
					7		בני-ברק ונחלת גנים	
					5			רמת-גן
	15	3	נחלת יצחק ושרונה					
22,8				26	11	3		
39,4							11	
16,6	11	15	תל-אביב ויפו באומניבוס נוסף					
2,9				2	1	4		מקומות אחרים
100-0							66	
					לוד			

אם נקח בחשבון את חלוקת מקומות העבודה בהתאם לטבלה מס' 15 ונשווה את מספר העובדים שבשבילם נזה יותר לגור בתל-אביב (קרוב לתחנה המרכזית) מבחינת האפשרות להגיע למקום העבודה, היא היחס ביניהם לבין אלה שבשבילם מקום מגוריהם (כפר אונו) יותר נוח מבחינה זו 1:1.45 לטובת תל-אביב. בחשוב היחס הזה הבאנו בחשבון שברוב המקרים של עבודה «בשטחי ביניים» (רמת-גן, נחלת יצחק וכד') קל יותר — בגלל סדורי התחבורה הקיימים — להגיע לשם מתל-אביב מאשר מכפר אונו.

מקומות העבודה שבמקום וסביבתו הקרובה הם אלה הקשורים בחקלאות — 2 רפתות המעסיקות מלבד משפחות הרפתנים גם פועל נוסף, משק תרנגולים, עבודה שכירה בנינות השכונה ובמשקים של כפר אז"ר, בית חרושת לבירה ומשקאות חריטים «רולי» בין השכונה ותל-ליטווינסקי, מלאכה עצמית ושרותי בית בתוך השכונה ועבודה בשרותים ובמוסדות השכונה.

מוסדות השכונה (הצרכניה, מפעל המים, תחנת הנוטרים, בית הספר וכן הילדים) מעסיקים 6 עובדים במשרות שלמות, מהם 4 מתושבי השכונה, ונותנים עבודה חלקית לעוד 3 תושבים נוספים. מחוץ לעבודה בגינות ובמשקי העזר מוצאים עבודה חלקית ומקורות פרנסה צדדיים בשכונה וסביבתה הקרובה, נוסף לעבודה העקרית שמחוץ השכונה, עוד 5 תושבים (חלוקת חלב, הובלה ומלאכה) וכן עובדות עבודה חלקית בשכונה 8 נשי משתכנסים (תפירה, שרותי בית והוראה).

מקומה הגיאוגרפי של השכונה, הנמצאת בקצה אזור רצוף של אדמות יהודיות ומקומות ישוב יהודיים וגובלת בדרום ודרום-מזרח עם אזורים ערביים.

* לעומת זה לא העסיקו הפרדסים של הסביבה בתקופת המפקד אף עובד אחד.

וכן חוסר דרכים וקשרי תחבורה. שיקשרו את השכונה במישרין לגוש פתח־תקוה.—
כל אלה אינם מאפשרים התהוות מקומות תעסוקה בתור הינטרלנד* יותר רחב.
כפי שיש לראות מהטבלה מס' 15 קשורים כמעט כל מקומות העבודה במקום
ובסביבתו הקרובה. בתל־אביב או בשטחים (שטחי ביניים) הנמצאים לאורך הדרך
שבין השכונה ותל־אביב.

למרות החוסר ב־הינטרלנד* מצד דרום ומזרח אין השכונה תלויה (כפי
שרואים בטבלה מס' 15 אף לפי מקורות הפרנסה העיקריים) (מחוץ לעבודות חלקיות
נוספות ומשקי עזר) בתל־אביב בלבד. מקומות התעסוקה במקום וב־שטחי־
הביניים* ביחד מרובים יותר מאלה של תל־אביב עצמה. וכאן יש לציין, שקיים
הבדל גדול בין מקום עבודה הנמצא בתל־אביב עצמה ובין זה שב־שטחי הביניים*
כגון בני ברק או רמת־גן. כי במקרים האחרונים משתמש מספר ניכר של העובד
דים באופנים במקום האבטובוס וחוסך על ידי כך את הוצאות הנסיעה. והעיקר —
נעשה בלתי־תלוי מבחינת הזמן בשרותי תחבורה שתכיפותם מעוטה.

מצב התחבורה

כפר אונו קשור לתחנה המרכזית בתל־אביב על ידי קו אבטובוסים של חברת „אחוד רגב“
שהוא משותף לשכונה ולכפר אוזר באחד. מהשכונה נוסעים 6 אבטובוסים (הראשון בשעה
5.30 והאחרון בשעה 18.00 לעיר וכמספר הזה חוזר מהעיר לשכונה (הראשון בשעה 6.00
והאחרון ב־19.30). זמן הנסיעה מהשכונה לתחנה המרכזית כ־28 דקות, אבל היות רב מבין
12 האוטובוסים לעיר ולשכונה עושים סבוב דרך כפר אוזר עם זמן נסיעה של 50 רגעי, יש
לקחת בחשבון כזמן נסיעה ממוצע 34 דקות.

נוסף על הנסיעות בקו „אחוד רגב“ קיים קו פרטי של תל־ליטוונסקי המעביר
6 אבטובוסים ליום לעיר ולשכונה ומקיים גם שרות מיוחד במוצאי שבת ופעם בשבוע בערב
כנדי לאפשר בקור בקולנוע בעיר וכיוצא.

זמן הנסיעה בקו זה ממקום ההצטלבות של הכביש לכפר אונו, הוא 22 דקות וביחד
עם 12 דקות להליכה עד הכביש מתקבל אותו זמן נסיעה של 34 דקות.

התכיפות הממוצעת של התנועה (כלומר הזמן הממוצע שבין אבטובוס לאבטובוס)
הוא 68 דקות והריחוק בזמן מהשכונה לתחנה המרכזית* הכולל את זמן הנסיעה עצמה וזמן
ההמתנה הממוצע לאבטובוס, מניע גם כן ל־68 דקות.

דמי הנסיעה העירה היו 20 מאי בשנים 1939/40 30 מאי בזמן המפקד. בתנאים
של שנת 1940 הגיעו הוצאות הנסיעה (במקרה של מקום העבודה ע"י התחנה המרכזית)
בשביל דרגות הכנסה נמוכות קרוב ל־10% משכרו של העובד.

בתקופת המפקד, היו הוצאות הנסיעה החדשיות למשפחה, ובכללן נסיעות ראש המשפחה
למקום עבודתו ושל בני המשפחה אחרים למקומות עבודה ולמודים ולשם קניות ובקורים
בעיר, כדלקמן:

* עיין במפות של קוי ריחוק הזמן ביחס לתחנת האבטובוסים המרכזית בתל־אביב —
מחקרים, עבודות המוסד לחקר הבניה והתכניקה. ספר ראשון, עמודים 179—173.

מספר המשפחות	הסכום
21	עד 0.500 לא"י
9	0.500 עד 1.000 לא"י
17	" 1.000 עד 2.000
13	" 2.000 עד 3.000
3	למעלה מ-3.000 לא"י
63	בסה

הוצאות הנסיעה העולות עד ל-3 לא"י ויותר הם במקרים ששני חברי המשפחה עובדים בעיר או, כשילדים לומדים בעיר או, כשיש להגיע למקום העבודה באוטובוס נוסף בתוך העיר.

נצול המגרשים

בדרך כלל אפשר לקבוע שדרגת נצול המגרשים בשכונה היא גבוהה למדי*.) עובדה זו מתבטאת גם בשעור תצרוכת המים שהיא עולה ל-70% משעור התצרוכת שנקבעה בתכנית ההספקה של המהנדס בלאס. יחד עם הנמוק המשקי מניעים את המשתכן להתמסר לעיבוד הגינות גם מומנטים חברתיים. כי הזנחת הגינה והמגרש נחשבת בעיני רוב המשתכנים של כפר אונו כעין "פגם חברתי" שיש להמנע ממנו.

טבלה מס' 16. דרגת נצולם של המגרשים (פברואר—מרץ 1943)

%	כל השכונה	חלק "רסקי"	חלק "גיר"	
10.3	6	2	4	מגרש שאינו מעובד כל עקר
26.0	14	1	14	פחות ממחצית המגרש מעובדת
38.0	22	8	14	יותר ממחצית המגרש מעובדת
25.7	15	2	13	המגרש מעובד כולו
100.0	58	13	45	

רק במקרים מועטים היה עבוד מלא ואינטנסיבי של כל המגרש בגודל של דונם אחד או דונם וחצי. על פי רוב מעובד רק חצי מגרש או קצת יותר מחצי ובמקרים שרוב שטח המגרש מעובד, הרי העבוד הוא לפעמים אכסטנסיבי או שהמגרש נטוע עצים בלבד. הסיבות לעיבוד בלתי שלם של המגרש הן בחלקן — חוסר אינסטלציה בתוך החצר, אולם ברוב המקרים גם חוסר אפשרות או רצון להשקיע יותר זמן בעיבוד הגינה.

לפי נסיון המשתכנים דורש עיבוד מלא ואינטנסיבי של מגרש בגודל של דונם אחד בממוצע ובתנאי כפר אונו (עם גדולי ירקות ולול ועם הכנסות מסוימות מעודף התוצרת) כ-30 שעות עבודה לשבוע. עיבוד פחות אינטנסיבי בלי לול ועם

* יש לציין שלאחר גמר המפקד — בקיץ 1943 ירד עיבוד הגינות בהרבה עקב קשיים באספקת המים.

אספקת ירקות לבית בלבד כ-20 שעות. בכדי להעריך נכונה מספרים אלה יש לקחת בחשבון שעבוד הגינה נעשה על ידי הנשים בין שאר עבודות משק הבית. אה על ידי ראש המשפחה בשעות שלאחרי העבודה, כשכושר עבודתו אינו מרובה ביותר. את החריש ועבודות קשות אחרות מוסרים במקרים רבים לפועל שכיר.

טבלה מס' 17. חלוקת היחידות לפי דרגת הנצול המשקית

%	מספר היחידות	
15.5	9	א. ללא כל שמוש חקלאי**
41.3	24	ב. יבול הגינה רק להצרכות ביתית
27.6	16	ג. הצרכות ביתית וממכר העודפים בממדים קטנים
0.4	6	ד. מכירה של תוצרת הגינה בממדים ניכרים (משקי עזר)
5.2	3	ה. רפתות ולולים בתור מקור הכנסה עיקרי
100.0	58	

כ-10 מקרים מתוך 15, שבהם היה המגרש מעובד כולו היו המשתכנים מוכנים לעבד שטח אדמה יותר גדול ובשני מקרים גם חכרו אדמה נוספת.

טבלה מס' 18. בעלי החיים בשכונה לפי מספר היחידות המגדלות אותם

18	לולים עם תרנגולות
9	שפנים
2	תרנגולי הודו וברווזים
3	עזים
2	עגלות

פרט לגדול השפנים שנמצא כדאי מאד (ביחוד בזמן של קשיים מרובים באספקת בשר) והוא הולך ומתפתח. הרי גידול שאר בעלי החיים נמצא בקו של ירידה. מספר הלולים היה בשנים הקודמות 28 וירד עתה ל-18 בעיקר בגלל קשיי האספקה. מחוץ ליחידה אחת שבה משמש הלול מקור פרנסה עיקרי, אין מספר התרנגולות בכל יתר הלולים עולה על 30. גם החזקת העזים ירדה מ-17 יחידות ל-3** עף על פי שבשנים האחרונות קיימת רנטביליות בהחזקת בעלי חיים אין בדרך כלל אצל המשתכנים (פרט לבעלי משקי עזר מפותחים) כל נטיה מיוחדת לפתוח הענף הזה.

2 רפתות גדולות הקיימות בשכונה (20 ו-7 ראש בקר) הועברו לכאן על ידי בעליהן משכונת בורוכוב בתקוה למצוא כאן מרעה טבעי ותנאים סניטריים יותר טובים.

* כולל מגרשים בלתי מעובדים לגמרי ומגרשים עם גינות נוי בלבד.

** הסיבה לחסול העזים היתה אמנם מקרית — הרעלת המרעה בסביבה שגרמה למקרי מות רבים בין העזים בשכונה.

לעומת הירידה בענף הלול וגדול בעלי החיים ניכר גדול בענף עצי הפרי. רצונם של רוב המשתכנים לקבל מגרשים ירוקים ויפים בלי להשקיע עבודה רבה בעבודם מניע אותם בעיקר לשתילת עצי פרי הדורשים פחות עבודה לפי הערך.

44 המגרשים של השכונה שבהם נפקדו עצי הפרי נתחלקו כדלקמן:

6	ללא עצי פרי בכלל
5	עד 10 עצים
7	10-20
9	20-30
12	30-50
5	למעלה מ-50

רוב עצי הפרי בשכונה הם נשירים (תפוחים, שזיפים, מישימיש וכד') וגם עצי פרי סובטרופיים חדשים (גויאנות, מנגו, אובקדו). לעומת זה קטן מאד מספר עצי פרי ההדר אף על פי שתנאי הקרקע הם נוחים מאד לגדולם.

גינות נוי בשכונה

טבלה מס' 19.

מספר היחידות				גינות נוי
חלק גיר	חלק רסקו	כל השכונה	%	
16	2	18	31.0	אינה קיימת בכלל
24	3	27	46.5	ניצנים (ערוגות מרחים ושיחים אחרים)
5	8	13	22.5	גינות נוי מפותחות ומסודרות
סה"כ				100.0
				58

ב-12 מגרשים היה קיים דשא מסודר. גינת נוי חסרה לא רק במגרשים בלתי מעובדים לגמרי אלא על פי רוב גם במגרשים שהם מנוצלים במידה מלאה עם משק עזר מפותח. כי כאן נוצל השטח סביב הבית לגידולים חקלאיים.

בדרך כלל אפשר לקבוע דיפרנציאציה ידועה בין המשתכנים ביחסם לעבוד המגרש. חלק קטן של המשתכנים (רבע בערך) כוונתם ליצור משק עזר בתור אחד ממקורות הפרנסה למשפחה. משתכנים אלה מעבדים לרוב את כל המגרש ומוכנים לעבד גם שטחים נוספים, הם מטפלים בלול ובגדול בעלי חיים אחרים וקובעים גדולים בתוך המגרש מתוך חשובים משקיים גרידא. ההשתייכות לקבוצה זו לא תמיד נקבעת לפי מצב חמרי קשה דוקא. אלא במקרים רבים על ידי נטיה מיוחדת למשק חקלאי. הרגל לעבודה חקלאית מתוך הכשרה או מתוך עברם בארץ. לעומת קבוצה קטנה זו ניכרת אצל רוב המשתכנים נטיה לצמצם את שעות העבודה בגינה. להסתפק בגידול הירקות והפירות לתצרוכת הבית בלבד. לצמצם או לחסל לגמרי את הלול וגדול בעלי החיים ולעומת זאת להרבות

בשתילת עצים וגם לפתח גינת נוי. בצד שתי קבוצות עקרויות אלו קים מספר משתכנים שאין להם כל ענין שהוא בגינה בכלל, לא משקי ולא בלתי משקי. בתור לקוי רציני בדרך להתפתחות הירקנות ומשקי העזר יש לציין חוסר כל הדרכה מקצועית בשדה זה וכן העדר כל ארגון שהוא בממכר עודפי התוצרת. קניית הזרעים וכיו"ב. מכירת עודפי תוצרת נעשית בצורה אינדיבידואלית על ידי כל משתכן ומשתכן בשכונה ובעיר ואין גם כל קשר בין מכירה זו והצרכנים במקום.

מדת העצמאות הכלכלית

מדת עצמאותה הכלכלית של שכונה אפשר לבטאה על ידי מקדם, המסכם את אחוזי מקורות הכנסה המקומיים (עקריים וצדדיים) בתוך סכום מקורות ההכנסה של המשתכנים בכללן. בשעת חשובו של המקדם הזה לקחנו בחשבון את אחוז המשתכנים שכל פרנסתם על עבודה בשכונה או בסביבתה הקרובה (תל-ליטסינסקי וכפר אד"ר). את ערך העבודה הנוספת של ראשי המשפחות ונשיהם במקום. את ההכנסות נטו של משקי העזר ואת הערך נטו של האספקה העצמית בירקות, ביצים וכיו"ב.

סכום כל מקורות הכנסה אלה, בצרוף הוצאות המחיה ל-3 המשפחות המתפרנסות באמצעים שברשותם (רנטיירים) מהווה לפי הערכה זו 44.4% לעומת 55.6% של ההכנסות מעבודה בתל-אביב ובישובים אחרים. פרוט ההרכב של סכום ההכנסות של משתכני השכונה, ששמש יסוד לקביעת מקדם העצמאות הכלכלית, נתון להלן:

55.6%	עבודה במקצוע ראשי מחוץ לשכונה וסביבתה
29.2%	עבודה במקצוע ראשי בשכונה או סביבתה
4.3%	רנטיירים
2.3%	עבודה נוספת של ראש המשפחה בשכונה
2.3%	עבודה חלקית של הנשים בתוך השכונה
1.8%	הכנסה נטו ממכירת התוצרת של משקי העזר
4.5%	ערך נטו של האספקה העצמית בירקות, פירות, ביצים וכיו"ב
100.0%	

הערות לחישוב אחוזי מקורות ההכנסה המקומיים:

- (א) ערך ההכנסה מהמקצוע הראשי חושב בהתאם לדרגות ההכנסה לשם הטלת המסים של ועד השכונה לשנת 1942.
- (ב) ערך העבודה הצדדית של המשתכנים וכן של עבודת הנשים בתוך השכונה נחשב כדי 3 לא"י לחודש במוצע.
- (ג) ההכנסה נטו ממכירת התוצרת של משקי העזר המפותחים נחשב כדי 3 לא"י לחודש במוצע.
- (ד) הערך ברוטו של האספקה העצמית של מזון ממגרשים מעובדים (49 מבין 58) לרבות מכירת עודפים קטנים, נחשב כ-1/4 מהוצאות המשפחה למונונות או כ-1/8 מכלל הכנסות

המשפחה. הוצאות היוצור של ירקות, ביצים וכיו"ב ממשיקי העור והגינות נחשבו כדי חצי מהערך ברוטו של התוצרת.

מוסדות ושרותים בשכונה.

הצרכניה מעסיקה שני עובדים. המחזור החדשי הגיע בסוף שנת 1942 ל-400 לא"י או 6,400 לא"י למשפחה. לפי הנתונים של המפקד אפשר להניח שבין 80% ל-90% ממזרכי המזון (פרט לתוצרת מגינות פרטיות) נקנים בצרכניה.

דרכי האספקה: לחם — ממאפיה קואופרטיבית ברמת-גן; חלב — מהרפתות שבשכונה. בשר — מבית המטבחיים באמצעות קצב מכפר או"ר. נפט — על ידי מחלק מבני-ברק המספק נפט גם לתל-ליטוינסקי וכפר או"ר. ירקות — רובם מהמקום וחלק מ"תנובה" תל-אביב. קופת-חולים: בשנים הראשונות לקיומה היתה השכונה קשורה למרפאת קופת חולים של כפר או"ר, משנת 1943 קיימת מרפאה נפרדת של כפר או"ר בתוך חדר שכור. גן-הילדים ל-22 ילדים נמצא בשכונה בתוך חדר שכור. קיימת חכנית להקים בגין מיוחד לגן הילדים.

בית-הספר: ל-15 ילדים נמצא בתוך 2 חדרים שכורים. בגלל חלוקי דעות בין המשתכנים על צורת הנהלתו של בית הספר, לומדים ילדים אחדים של השכונה בבית הספר של נחלת-גנים וכפר או"ר. קיימת חכנית להקים בית ספר גדול משותף לכפר או"ר וכפר או"ר ביחד.

חזנות הנוטרים: עם 2 נוטרים בשכר, בחדר שכור בשכונה. השכונה קשורה לבני-ברק בעניני לשכת העבודה ועזרה סוציאלית. ועד השכונה: נבחר ע"י כל תושבי השכונה המשלמים מסים, לרבות הדיירים הקבועים. שיטת המסים היא פרוגרסיבית עם מידת דרוג חזקה.

טבלה מס' 20. הערכת הכנסותיהם של המשתכנים לשנת 1942 וגבה המסים בשביל דרגות שונות של הכנסה

גודל הכנסה	מספר המשפחות	%	גודל המס
עד 10 לא"י	26	42.0	0.200 לא"י
10—15	9	15.0	" 0.250
15—20	13	21.0	" 0.350
20—25	4	6.5	" 0.450
25—30	6	9.5	" 0.700
למעלה מ-30	2	3.0	" 0.900
משפחות מגויסים ששוחרו במסים	2	3.0	" —
	62	100.0	

גבה המס הוא איפוא בממוצע 0.330 לא"י, יש לציין שגם בשביל תקופת ההערכה (התחלת שנת 1942) היתה הכנסתם למעשה של המשתכנים על פי רוב גבוהה מזו שבאה לידי בטו' בהערכה. סכום המסים החדשי לפי הערכה זו מגיע ל-20.30 לא"י.

תקציבו של ועד השכונה המתכסה ע"י מסים היה בשנת 1942 — 17.950 לא"י לחודש, או קרוב ל-240 לא"י בשנה (—4 לא"י למשפחה ו-1.2 לא"י לנפש).

טבלה מס' 21. פרוט התקציב החדשי לפי סעיפיו השונים

הקצבה לועדת החנוך	8.100	לא"י
השתתפות בשירותי הבטחון	5.400	-
קרן לבניית צרכניה	2.000	-
בריאות	0.600	-
דואר	0.350	-
הנהלה ושונות	1.500	-
ס"ה	17.950	לא"י

תקציבה של ועדת החינוך הכולל את משכורותיהם של מורה וגננת ושכר הדירה של בית הספר וגן הילדים הגיע בשנת 1942 ל-36.100 לא"י לחודש. סכום זה מורכב מ-8.100 לא"י — תמיכה של ועד השכונה, 12 לא"י תמיכת המרכז לחנוך של הסתדרות העובדים הכללית ו-16 לא"י מתשלומי ההורים. התשלום בשביל ילד ראשון בבית הספר היה 0.875 לא"י לחודש ובשביל ילד שני 0.325 לא"י. התשלום בגן הילדים — 0.750 לא"י.

יחס המשתכן לחיים בשכונה

לפי התשובות שנתקבלו בזמן המפקד בכפר אונו, היו הסבות העקריות שהגיעו 60 משתכנים להתישב בשכונה. כדלקמן: (א) רצון לגור מחוץ לעיר. בבית עצמי ולעסוק בגינה ובמשק עזר — 25 (מהם 12 סמנו בתור סבה עקרית את משק העזר*) ואלו 9 — את הרצון לגור בבית עצמי; (ב) עבודה בסביבה — 10; (ג) תקוה למצוא עבודה בסביבה — 9; (ד) אפשרות לקבל דירה זולה במיוחד — 10; (ה) סדורי "העברה" והבטחת החסכונות — 6.

בין 56 משפחות של משתכנים הביעו 4 את רצונן לעזוב את השכונה מיד אחרי המלחמה, 14 היו בדרך כלל בלתי מרוצות מהשכונה, אם כי אין בכונתן לעזוב את המקום, 25 היו מרוצות מהחיים בשכונה בהסתייגות מסויימת שבאה לידי בטוי בתלונות שונות ו-13 היו מרוצות ללא הסתייגות ותלונות כל שהן. יש לציין במיוחד את המספר הרב של המאוכזבים בין אלה שהתישבו בשכונה לשם דירה זולה בלבד או מסבות מקריות בלי שתהא להם זיקה מיוחדת לצורת חיים כפרית למחצה בשכונה מרוחקת מן העיר.

התלונות שנשמעו בזמן המפקד מפי המשתכנים התייחסו ברובן לענינים דלקמן: תכיפות מעוטה של התחבורה ואי התאמה בין זמני הנסיעה של האב-

* בהרבה מקרים היתה כוונתו של המשתכן תחילה התישבות חקלאית, אבל מסבות תמריזות ואתריות לא ניתנה תכנית זו להגשמה וההתישבות בשכונה עם משק עזר באה כעין סחר-פשרה.

טובוסים לזמני העבודה ובפרט לגבי הפקידים; מבחר מצומצם של מצרכים ולקויים אחרים של הצרכניה, מיעוט האפשרויות של תעסוקה בקרבת המקום וקשיים בחפושי עבודה הנובעים מהריחוק מן העיר, קפוח הפועלים מכפר אונו על ידי לשכת העבודה בבני ברק; משתכנים שהתמסרו לעבוד גינות ולמשקי עזר התלוננו על לקויים באספקת המים, על חוסר הדרכה מקצועית שיטתית וכן על חוסר ארגון במכירת עודפי התוצרת וקניית משותפות. בשטח החברתי התלונות נובעות ברובן מתוך נגודים הקיימים על רקע הבדלי המוצא והשפה המדוברת וכן קשורות בחוסר פעולה תרבותית משותפת כתוצאה מההבדלים הנזכרים.

חנאי ההתפתחות וסכוייה

תכניות לשכון נוסף על מגרשים בלתי בנויים בתוך השכונה גומה וכן מציאות אדמה נוספת של הקרן הקימת בקרבתה הבלתי אמצעית מבטיחים גדול האוכלוסיה של השכונה בעתיד. גדול זה יקל על החזקת השרותים והמוסדות בתוך השכונה ויחד עם זה תוצר אפשרות להוציא לפועל עבודות פתוח חיוניות ורחופות ביותר.

גדול האוכלוסיה בשכונה ובסביבתה עלול ליצור אפשרויות להגברת תכיפות התנועה בכיוון תל-אביב, שהיא תשאר שאלה חשובה ויסודית. אפשרות יות נוספות של קצור זמן הנסיעה עלולות להוצר בעתיד על ידי סלילת כבישים נוספים המפחיתים את המרחק מן העיר.

מבחינת התפתחות סדירה רצוי שהשטחים הנוספים, העלולים להתחבר אל השכונה יצורפו אליה לא בצורה מקרית ומכנית, אלא יתמוגו עם השטח היסודי של השכונה בתוך מסגרת של תכנית אחידה, וכן יש צורך לכלול בתוך השטחים הנוספים את המגרשים הצבוריים החסרים למוסדות שונים הקיימים כבר וכן לאלה העתידיים לקום בתוך השכונה המורחבת.

בתקופת הבניה של בתים נוספים בתוך השכונה ובסביבתה, יש לקוות לרבותי ניכר של מקורות עבודה מקומיים. ברם האפשרויות להרחבת מקורות הפרנסה המקומיים הקבועים תלויות בעיקר בהתפתחות אזורי תעשייה בסביבה, ובמיוחד בשטח תל-ליטוונסקי ולאורך כביש תל ליטוונסקי. התפתחות זו עלולה לא רק להגדיל את מידת אי-תלותה הכלכלית בתל-אביב של השכונה הקימת, אלא אף ליצור אפשרויות להתאחוות כלכלית בשכונה ובסביבתה למשתכנים נוספים בעתיד. גם כביש לפתח-תקוה וכן שרותי תנועה ישרים מראשון-לציון לפתח-תקוה היו מאפשרים שנויים בחלוקה הגיאוגראפית הנוכחית של מקומות העבודה ומצמצמים את מידת התלות בתל-אביב.

יצירת יסודות לפתוח מקורות עבודה מקומיים אינה יכולה להיות ענין לשכונת אונו בלבד; היא דורשת שתוף פעולה עם הישובים הסמוכים כפר או"ר ותל-ליטוונסקי. שתוף פעולה זה חשוב גם מבחינת תכנון השטח וכן מבחינת החזקת מוסדות משותפים ובפרט בית הספר. מכמה בחינות יש לראות את אי-חודם של שלשת הישובים הנזכרים במסגרת של מועצה מקומית או אזורית אחת כתכליתי ורצוי. כדוגמת מועצות אזוריות אחרות אין הלכוד האדמיניסטרטיבי צריך להיות קשור בבטול של אבטונומית השכונה בענינים פנימיים.